

SABIEDRĪBAS INFORMĒTĪBA PAR HIV INFEKCIJAS PREVENTĪVIEM PASĀKUMIEM

Public Awareness about HIV Prevention Measures

Jeļena Sargsjane

Daugavpils medicīnas koledža, Latvija

Abstract. Human immunodeficiency virus (HIV), which, when progressing, develops as acquired immunodeficiency syndrome (AIDS), has been known worldwide for over 30 years. It is one of the greatest epidemics that mankind has ever encountered. The number of HIV infections also increases in Latvia each year, as evidenced by official data from the Center for Disease Prevention and Control. In turn, information on infection with AIDS mechanisms, prevention measures is readily available in the mass media, medical institutions, etc. It also determined the purpose of the study - is the public well informed about HIV infection and its preventive measures?

Keywords: immunodeficiency virus, pathogens, prevention measures.

Ievads

Introduction

Šobrīd visā pasaulē ar imūndeficīta vīrusu (HIV) inficēto cilvēku skaits sastāda 36,9 miljoni. HIV infekcija ir smaga slimība, ko ierosina cilvēka imūndeficīta vīruss, kas ilgu laiku persistē limfocītos, makrofāgos un citās šūnās, tāpēc veidojas imūnsistēmas un citu sistēmu bojājumi, kuri neizbēgami noved pie nāves (Rubins, 2001). Visā pasaulē jau vairāk nekā 30 gadus ir pazīstams cilvēka imūndeficīta vīruss, kas progresējot attīstās par iegūto imūndeficīta sindromu (AIDS). Inficēšanās mehānisms ir ļoti labi pazīstams, skaidri definēti profilakses pasākumi, taču tiek reģistrēti arvien jauni HIV infekcijas gadījumi visā pasaulē. (Stūre, 2015). Šī ir viena no lielākajām epidēmijām, ar kādu cilvēce jebkad ir sastapusies, un mēs neesam pārāk veiksmīgi cīņā ar to. (Viljamsa, 2007). Zinātniskajā literatūrā paaugstināta inficēšanās riska uzvedība parasti tiek saistīta ar vājām zināšanām par inficēšanās iespējām ar HIV.

HIV/AIDS gadījumi Latvijā tiek reģistrēti kopš 1987. gada. Pirmie HIV infekcijas gadījumi Latvijā, tāpat kā citur pasaulē, pirmkārt bija atklāti starp vīriešiem, kuri to bija ieguvuši homoseksuālu dzimumkontakta rezultātā.

1990. gadā atklāja pirmo gadījumu, kad heteroseksuālu dzimumkontakta ceļā bija inficējusies sievietē. Līdz deviņdesmito gadu vidum infekcija praktiski

izplatījās tikai dzimumkontakto, un katru gadu tika atklāti samērā maz jauni HIV gadījumi.

1997. gads iezīmēja jaunu pavērsienu – HIV infekcija iekļuva injicējamo narkotiku lietotāju vidē, un kopīgu narkotiku injicēšanas piederumu lietošanas rezultātā ļoti strauji izplatījās starp narkomāniem. Mūsdienās šī problēma ir ļoti aktuāla arī starp grūtniecēm un jaundzimušajiem. (Slimību profilakses un kontroles centrs, 2016). Slimību profilakses un kontroles centra oficiālie dati liecina, ka sākot ar 2010. gadu HIV inficēšanās gadījumu skaits Latvijā pastāvīgi palielinās. 2010. gadā tika reģistrēti 274 jauni gadījumi inficēšanās ar HIV infekciju, bet 2015. gadā inficētu gadījumu skaits sasniedza 393. Kopējais reģistrētais Latvijā HIV inficēto cilvēku skaits 2010. gadā bija 4889 un 2015. gadā – 6607, 2017. gadā - 7189 personas. (Slimību profilakses centrs, 2016).

Masu mediji arvien biežāk un pārliecinošāk ziņo, ka HIV inficēto skaits palielinās, diemžēl, Latvijā šajā jautājumā ieņem pirmo vietu pasaulē. Tātad, infekcija dzīvo sabiedrībā, bet, vienlaicīgi, inficēšanas ceļš nav zināms, jo datu trūkums to neļauj noteikt.

Joprojām šī tēma ir aktuāla, jo neraugoties uz plašu informācijas pieejamību inficēto personu skaits arvien pieaug. Tas arī noteica pētījuma *mērķi*: apzināt vai sabiedrība ir pietiekoši informēta par HIV infekciju, tās preventīviem pasākumiem un noteikt to sekojošus nosacījumus.

Cilvēka imūndeficīta vīruss, inficēšanās ceļi un diagnostikas iespējas *Human Immunodeficiency Virus, Infection Paths and Diagnostic Options*

Cilvēka imūndeficīta vīrusu (angl. vai. HIV - *Human Immunodeficiency Virus*) definē kā hronisku, lēni progresējošu infekcijas slimību. Vīrusa darbības laikā pakāpeniski tiek iznīcināta cilvēka imūnsistēma, līdz ar to organisms zaudē spēju pretoties dažādām infekcijām un audzējiem.

Iegūtais imūndeficīta sindroms ir slimību komplekss, kas attīstās cilvēka imūndeficīta vīrusa infekcijas gala stadijā uz novājinātu organisma aizsargspēju fona, kad cilvēka imūnsistēma ir izsmēlusis savas rezerves un nespēj cīnīties pret saslimšanām. Saīsināti to apzīmē AIDS (angļu valodā - AIDS - *Acquired Immunodeficiency Syndrome*). (Kondrate u.c., 2003). Pēc gandrīz visu zinātnieku un autoru domām, HIV infekcija uzskatāma par samērā jaunu slimību, jo šī slimība apzināta tikai 1981. gadā, kad ASV publicēts pirmais Slimību kontroles centra (Centre for Diseases Control - CDC) ziņojums par retas pneimonijas un vēlīnas Kapoši sarkomas gadījumiem jaunu homoseksuālu vīriešu vidū. (Aldiņš, 2009). 1982. gadā AIDS slimnieki tika atklāti jau 19 pasaules valstīs, katrus 6-8 mēnešus reģistrēto skaits divkāršojās. 1986. gadā, piecus gadus pēc pirmajiem gadījumiem, reģistrēto AIDS gadījumu skaits pārsniedza desmit tūkstošus un slimību raksturoja ar vārdu “pandēmija”.

Slimības izraisītājs ir retrovīruss, kas inficē imūnsistēmas aizsargšūnas – limfocītus – un samazina to skaitu. B limfocīti izdala antivielas ķermeņa šķidrums un audos, tā ir pazīstama kā humorālā imunitāte. T limfocīti spēj iespieties dzīvās šūnās, to sauc par celulāro imunitāti. HIV inficē arī monocītus un makrofāgus, kuru uzdevums ir nogādāt antigēnu uz šūnām, tādējādi aizsākot ķermeņa atbildes reakciju. HIV, iekļuvis ķermenī, galvenokārt uzbrūk CD4 molekulām, kas lielākoties atrodas uz T4 helperu limfocītu šūnu membrānas. HIV, inficējot T4 limfocītu, iznīcina CD4 molekulu. HIV invāzijai pastiprinoties, celulārā un humorālā imunitāte vājinās un parādās šai slimībai raksturīgās gadījuma infekcijas. (Baudere, Ozola u.c., 2001).

Eiropas Slimību profilakses un kontroles centra svarīgākie fakti no direktora 2016. gada ziņojuma liecina, ka Eiropas Savienības valstīs 810 000 cilvēku dzīvo ar HIV, turklāt viens no septiņiem iedzīvotājiem neapzinās savu HIV pozitīvo statusu.

20. gs beigās un 21. gs sākumā HIV izplatībai jau ir pandēmijas raksturs. Tās izplatība paplašinājās visās pasaules reģionos.

Veselības Ministrijas Sabiedrības veselības departamentā ir izstrādāts HIV infekcijas, seksuālās transmisijas infekciju, B un C hepatīta izplatības ierobežošanas rīcības plāns 2018.-2020. gadam.

Tā rīcības virzienos aktualizēta sabiedrības izglītošana ar HIV inficēšanas riskiem un agrīnu diagnostiku. Darbs ar apzinātām riska grupām (INL, prostitūcijā iesaistītās personas, MSM), ka arī profilakses un terapijas uzlabošana riska grupās, diagnostikas, ārstēšanas un epidemioloģiskās uzraudzības uzlabošana (Kaitējuma mazināšanas pasākumi 2018.-20202. gadam). Slimību profilakses un kontroles centra 2014. gada materiālos īpaša vieta atvelēta sabiedrības izglītošanai par HIV, inficēšanās riskiem un agrīnu diagnostiku, aktualizējot apstākļus, kādos var inficēties ar HIV infekciju:

- nedrošu seksuālu kontaktu laikā;
- personas, intravenozo narkotiku lietotāji;
- personas, kas atradās vai atrodas ieslodzījumā;
- personas, kuru ārstēšanā izmantotas asinis vai no asinīm gatavoti preparāti;
- pīrsinga un tetovēšanas laikā ar nesteriliem koplietošanas instrumentiem;
- HIV inficēta māte var inficēt savu bērniņu grūtniecības un dzemdību laikā, kā arī barojot ar krūti.

Tika uzsvērts arī, kā nevar inficēties ar HIV:

1. Sadzīves kontaktos:

- lietojot kopīgus sadzīves priekšmetus (traukus, telefonu, apģērbu, dvieli),

- lietojot kopīgu uzturu,
- braucot sabiedriskajā transportā,
- peldoties baseinā, apmeklējot kopīgas tualetes, dušas,
- saskaroties ar cilvēka bioloģiskajiem šķidrumiem, ja vien tie nesatur asinis!

2. Insektu un dzīvnieku (suņu, kaķu) kodumu vai skrāpējumu rezultātā.

Cilvēks ir vienīgais HIV pārnēsātājs. Vīrusam nav starpsaimnieka - nokļūstot kukaiņa vai dzīvnieka organismā. HIV iet bojā, jo vide ir tam nelabvēlīga. Turklāt brīdī, kad ods sūc asinis, tas ielaiž brūcē nevis iepriekšējā upura asinis, bet gan savas siekalas, kas HIV infekciju nesatur. (Slimību profilakses un kontroles centrs, 2014).

HIV infekcijas profilakses veidi

Visā pasaulē HIV/AIDS profilaksei tiek veltīta ļoti liela uzmanība, jo infekcija nav pilnīgi izārstējama un cilvēkiem, kuri to ir ieguvuši, jārēķinās ar sekām un zināmiem ierobežojumiem visu mūžu, lai vēl vairāk nekaitētu savai veselībai un neapdraudētu citu cilvēku veselību.

Zinātnieki Taylor, Clayden u.c. 2014. gadā, Rubins, 2001.gadā izstrādāja profilakses pasākumu kompleksu pret iespējamu inficēšanos ar HIV.

Pētījuma metodoloģija un iegūtie dati ***Research methodology and data obtained***

Lai noskaidrotu cilvēku informētību par HIV infekciju un tās preventīviem pasākumiem tika veikts pētījums “x” pilsētas uzņēmumos, augstākās izglītības iestādē, ārstniecības iestādē, publiskās vietās. Pētījums tika veikts no 2016. gada 30. marta līdz 2017. gada 21. maijam. Tika lūgti atbildēt uz jautājumiem 100 respondenti, kuru vidū bija gan 64 sievietes, gan 36 vīrieši vecumā no 18 gadiem līdz 40 gadiem.

Pētīšanas metodes izvēli noteica pētāmās parādības, mūsu gadījumā sabiedrības informētības par HIV infekciju un tās preventīviem pasākumiem, mērīšana un šo informētību sekmējošu nosacījumu noteikšana.

Pētījumā teorētiskā metode ir analītiskā, lai literatūrā apzinātu HIV infekcijas būtību, veidus, inficēšanas ceļus, infekcijas profilakses iespējas.

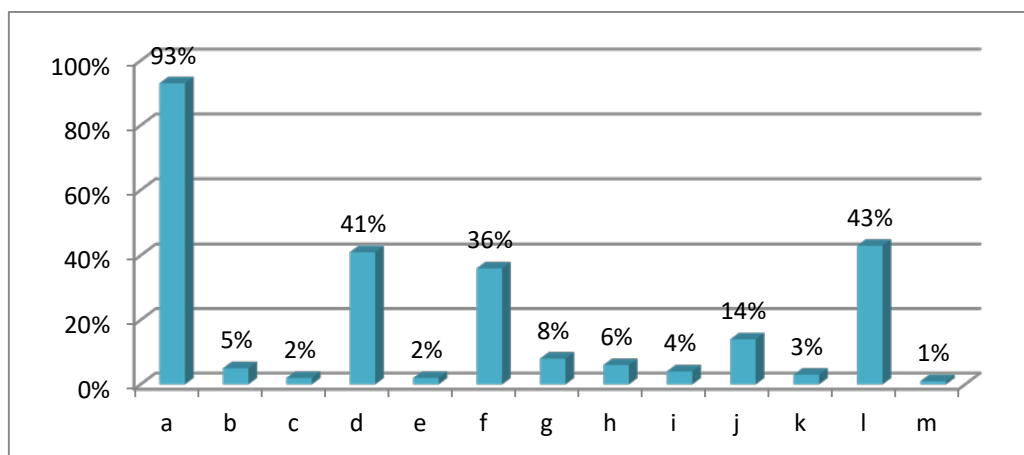
Empīriskajā darba daļā datu vākšanai izvēlējās anketēšanu bez pētījuma autora tiešas līdzdalības. Tas ļāva iegūt plašus datus. Aptaujas jautājumi tika formulēti nepārprotami un konkrēti jautājumi ar vairākiem atbilžu variantiem:

- Kādā veidā var izsargāties no HIV infekcijas?
- Kādi profilakses pasākumi medicīnas iestādēs tiek veikti, lai izvairītos no HIV infekcijas?
- Kad izmeklēšana uz HIV infekciju ir obligāta pēc LR MK noteikumiem?

Datu apstrāde izmantota primārā matemātiski statistiska metode, kas ļāva atklāt sabiedrības informētības par HIV infekciju dominējošas tendences. Ar kvantitatīvās metodes palīdzību tika noteikts vidējais aritmētiskais un parādība izteikta procentuāli.

Respondentiem tika piedāvāts izvērtēt minētos jautājumus un izteikt savu viedokli. Anketēšana notika anonīmi un visa informācija ir konfidenciāla. Pētījumā piedalījās sievietes un vīrieši ar vidējo vai vidējo profesionālo izglītību, strādājoši dažādās sfērās.

Izpētot respondentu atbildes par to, kādā veidā var izvairīties no HIV infekcijas, atbildes bija ļoti plašā amplitūdā (skat. 1. attēlu):

1. att. Kādā veidā var izvairīties no HIV infekcijas

Fig. 1. How can you prevent HIV infection (respondents' answers)

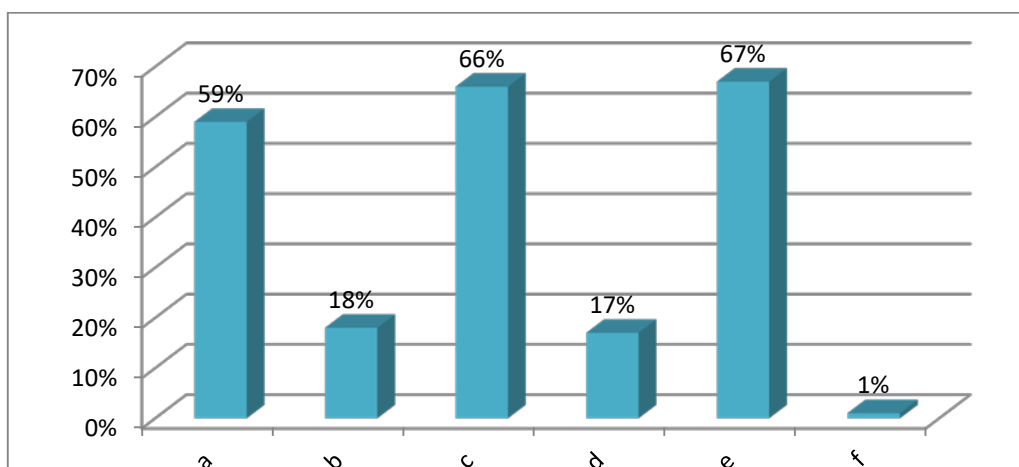
Lielākā daļa respondentu (93 %) uzskata, ka izvairīties no HIV infekcijas var lietojot prezervatīvu jebkura seksuāla kontakta laikā.

Šīs respondentu atbildes norāda uz to, ka ne visi respondenti ir pietiekoši informēti par infekcijas būtību un izvairīšanās veidiem no HIV infekcijas.

Respondentu viedokļi par profilakses pasākumiem medicīnas iestādēs, lai izvairītos no HIV infekcijas, atspoguļoti 2. attēlā.

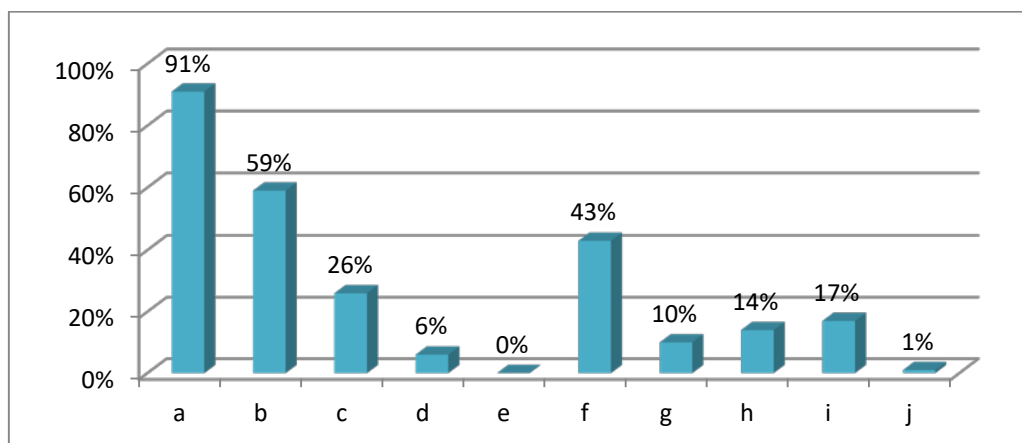
Izpētot respondentu atbildes par to, kādā veidā var izvairīties no HIV infekcijas, viedokļi arī bija diezgan dažādi. 93 % respondentu uzskata prezervatīva lietošanu par visdrošāko profilakses līdzekli. Ne visi cilvēki ir informēti par to, ka inficēties var arī manikīra laikā vai veicot pīrsingu, tas ir jebkuras invazīvas skaistumkopšanas procedūras laikā. Diemžēl ir arī tādi respondenti, kuri ir pārliecināti, ka izvairīties no HIV infekcijas var izmantojot repelentus, lietojot hormonālās kontracepcijas līdzekļus, ēdot tikai no personāliem traukiem, neapmeklējot sporta zāles, publiskus baseinus, mazgājot bieži rokas vai arī izvairīties no HIV inficētiem cilvēkiem. Protams, ne visi respondenti izvēlējās

tamlīdzīgas atbildes, bet tomēr tas uzrāda uz to, ka ne visi ir pietiekoši informēti par HIV infekciju.

2. att. Profilakses pasākumi medicīnas iestādēs, lai izvairītos no HIV infekcijas
 Fig. 2. Preventive measures medic. institutions to Avoid HIV Infection

Lai pārbaudītu respondentu zināšanas par HIV infekcijas izmeklēšanas iespējām tika uzdots vēl viens jautājums “Kādos gadījumos izmeklēšana uz HIV infekciju ir obligāta pēc Latvijas Republikas MK noteikumiem?” (skat. 3. attēlu).

3. att. Respondentu izpratne par gadījumiem, kad izmeklēšana uz HIV infekciju ir obligāta pēc Latvijas Republikas MK noteikumiem
 Fig. 3. Understanding of respondents about cases when HIV testing is mandatory in Latvia following Cabinet regulations

Respondentiem tika piedāvāti vairāki atbilžu varianti.

Gandrīz visi respondenti (91 %) uzskata, ka izmeklēšana uz HIV infekciju ir obligāta pēc MK noteikumiem visiem asins, audu, orgānu donoriem.

59 % respondentu atbildēja - “grūtniecēm 7.-8. un 25. grūtniecības nedēļā”.

43 % respondentu izvēlējās atbildi - “personām, kas nodarbojas ar prostitūciju (HIV tests 1 reizi mēnesī)”.

Satraucoša ir 1 % respondentu atbilde “nezinu”.

Secinājumi **Conclusions**

Apgūtā literatūra un pētījuma dati ļauj apgalvot, ka:

- mūsdienās HIV infekcija ir izplatīta, smaga slimība, ar kuru var saslimt jebkurš cilvēks, ja nerūpēsies par savu veselību un neievēros vienkāršus profilakses pasākumus, lai neinficētos ar HIV infekciju;
- viens no drošākajiem HIV infekcijas profilakses pasākumiem ir kontracepcijas līdzekļu lietošana dzimumkontakta laikā;
- veiktais praktiskais pētījums liecina, ka pārsvarā respondenti uzskata, ka visdrošākais seksuālās aktivitātes modelis ir seksuālas attiecības ar vienu pastāvīgu partneri;
- respondenti ir informēti par visdrošākajām vietām, kur ieteicams veikt invazīvas procedūras;
- lielākoties, respondenti ir labi informēti HIV infekcijas prevencijas pasākumu ievērošanas jautājumos medicīnas iestādēs (donoru asins pārbaude, instrumentu utilizācija, dezinfekcija un sterilizēšana). Gandrīz visi respondenti zina par asins, audu un orgānu donoru obligāto pārbaudi uz HIV infekciju, bet tikai puse no aptaujātajiem zina par grūtnieču un personu, kas nodarbojas ar prostitūciju pārbaudi uz HIV infekciju;
- pārsvarā respondenti orientējas HIV infekcijas būtībā, aktualitātē un izplatīšanās jautājumos, bet preventīvos pasākumos un diagnostikas jautājumos respondenti ir informēti virspusēji un grib zināt vairāk par HIV infekciju (par ko liecina respondentu atbildes).

Tas liecina, ka sabiedrībai tiek piedāvāts bagātīgs informācijas klāsts par HIV un AIDS slimību būtību un informācijas preventīvajiem pasākumiem, bet ārstiem, māsām biežāk jāizglīto pacientiem par HIV infekcijas profilaksi. Masu medijos mērķtiecīgāk jāizvieto reklāmas par HIV infekcijas izplati un inficēšanās veidiem. Reklāmas stendos ne tikai izvietot, bet arī regulāri atjaunot un papildināt izglītojošo informāciju par HIV infekcijas riska faktoriem un preventīviem pasākumiem. Skolu programmās lietderīgi būtu ieviest autonomo mācību kursu par seksuāli transmisīvām infekcijām un to preventīviem pasākumiem.

Summary

The study literature and statistics suggest that:

- Today, HIV infection is a common, serious illness that can be infected by any person if he does not care about his health and will not take simple preventive measures to prevent HIV infection;
- One of the measures to prevent HIV infection is the use of contraception during sexual contact;
- A practical study has shown that mostly respondents believe that the most reliable model of sexual activity is sexual relations with one permanent partner;
- Respondents know the most safe places where invasive procedures are recommended;
- Mostly, respondents are well-informed about HIV infection prevention measures in medical institutions (blood donation testing, instrument utilization, disinfection and sterilization). Almost all respondents are aware of the mandatory screening for HIV, tissue and organ donors, but only half of those surveyed know about pregnant women and those who carry out prostitution testing for HIV infection;
- Most respondents tend to focus on the nature, actuality and distribution of HIV infection, while respondents in preventive and diagnostic matters are superficially informed and want to know more about HIV infection (as evidenced by respondents' responses).

This suggests that the public is offered a wealth of information on the nature of HIV and AIDS and information prevention activities, but doctors and nurses are more likely to tell patients about HIV infection prevention. Mass media need to target advertising more effectively about the spread of HIV infection and the types of infection. Advertising stands not only place but also regularly update and supplement educational information on HIV infection risk factors and preventive measures.

Literatūra References

- Aldiņš, P. (2009). HIV infekcija. *Žurnāls Latvijas ārsts, Nr. 9.*
- Baudere, S., Ozola, J., Druvietis, J., Štāle, D., Ķīse, L., Danilāne, I., & Preimane, G. (2001). *Medicīniskās aprūpes rokasgrāmata.* R.: Jumava.
- Kondrāte, I., Kuņicka, I., Rocēna, I., & Jātniece, I. (2003). *Pusaudžiem par intīmo. Rokasgrāmata skolotājiem.* R.: UNDP.
- Rubins, A. (2001). *Seksuāli transmisīvās slimības.* R.: Latvijas Dermatoveneroloģijas fonds.
- Slimību profilakses un kontroles centrs, Latvijas Republikas Veselības ministrija. (2014). *HIV/AIDS B hepatīts un C hepatīts: seksuāli transmisīvās infekcijas.* R.: Slimību profilakses un kontroles centrs.
- Līviņa, S. (2017). *Kaitējuma mazināšanas pasākumi.* Pieejams http://www.iem.gov.lv/files/text/Livina_ricibas_plans_171117.pdf

- Slimību profilakses un kontroles centrs. (2016). *HIV infekcijas izplatība Latvijā*. Pieejams <http://www.spkc.gov.lv/hiv-aids/>
- Slimību profilakses un kontroles centrs. (2016). *HIV profilakse*. Pieejams <http://www.spkc.gov.lv/hiv-profilakse/293/hiv-aids-profilakse>
- Stūre, G. (2015). *Cilvēka imūndeficīta vīruss. Aktuālā situācija un agrīnas diagnostikas stratēģijas*. - SIA izdevniecība PILATUS. Pieejams <http://www.doctus.lv/2015/6/cilveka-imundeficita-viruss-aktuala-situacija-un-agrinas-diagnostikas-strategijas>
- Taylor, G. P., Clayden, P., Dhar, J. u.c. (2014). *HIV, grūtniecība un sievietes veselība*. Rokasgrāmata. Biedrība Apvienība HIV.LV. Pieejams http://i-base.info/wp-content/uploads/2014/06/HIV-grutnieciba_2014-Latvian-HIV-and-Pregnancy.pdf
- Viljamsa, D. (2007). *50 fakti, kam jāmaina pasaule*. R.: Avots.